

Türkiye'de Yurtiçi Özel Tasarruf Davranışının Makroekonomik Belirleyicileri (2004-2018)

 MUSA ATGÜR^a

Geliş Tarihi: 10.09.2019 | Kabul Tarihi: 21.01.2019

Öz: Bu çalışma, Türkiye'de 2004-2018 dönemi için yurtiçi özel tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicilerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla çalışmada ekonometrik yöntem olarak Johansen eşbütünleşme testi, tam modifiye edilmiş sıradan en küçük kareler tahmin yöntemleri ile birlikte vektör hata düzeltme modeli tahmininden hareketle Granger Nedensellik test yöntemleri kullanılmıştır. Tam modifiye edilmiş sıradan en küçük kareler tahmin sonuçları reel gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH), özel tüketim harcamaları, enflasyon oranı ve reel faiz oranının yurtiçi özel tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicileri olduğunu göstermiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye'de reel gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH), enflasyon oranı ve reel faiz oranı yurtiçi özel tasarruf davranışını pozitif yönde etkilediğini göstermiş, özel tüketim harcamaları ise negatif etkilemektedir. Elde edilen bu sonuçlar, hem Klasik İktisadın tasarruf kuramını hem Keynesyen İktisadın tasarruf kuramını desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, yurtiçi özel tasarruf davranışı, makroekonomi, belirleyici.

^a Balıkesir Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü
musaatgur@yahoo.com

Macroeconomic Determinants of Domestic Private Savings Behavior in Turkey (2004-2018)

Abstract: This study aimed to examine macroeconomic determinants of domestic private saving behavior in Turkey for the period 2004-2018. For this purpose as the econometric method, Johansen cointegration test and full modified ordinary least squares estimation methods along with the vector error correction model estimation Granger Causality test methods were used. Both the full modified ordinary least squares estimation results showed that the real gross domestic product (GDP), private consumption expenditures, inflation rate and real interest rate are macroeconomic determinants of domestic private saving behavior. The findings showed that the real gross domestic product (GSYİH), inflation rate and real interest rate positively affect domestic private saving behavior. Private consumption expenditures affect negatively. These results support both savings of the theory of classical economics and the theory of savings of Keynesian economics in Turkey.

Keywords: Turkey, domestic private savings behavior, macroeconomy, determinant.

Giriş

Gelirin harcanmayan kısmı olarak tanımlanan tasarruflar, ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yatırımlar, öncelikli olarak yurtiçi tasarruflar ile finanse edilmekte; böylelikle, tasarruflarda meydana gelen artışlar yatırımları arttırmakta ve yatırım artışı da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyerek ekonomik gelişmeyi sağlamaktadır. Yurtiçi tasarruf düzeyinin yetersiz olması durumunda yatırımlar, dış alem tasarruflarının transferi yoluyla finanse edilmektedir. Bu durum, yatırım maliyetlerini arttırmakla birlikte, dış alem finansmanına olan bağımlılığı giderek arttıran bir unsur haline getirmektedir.

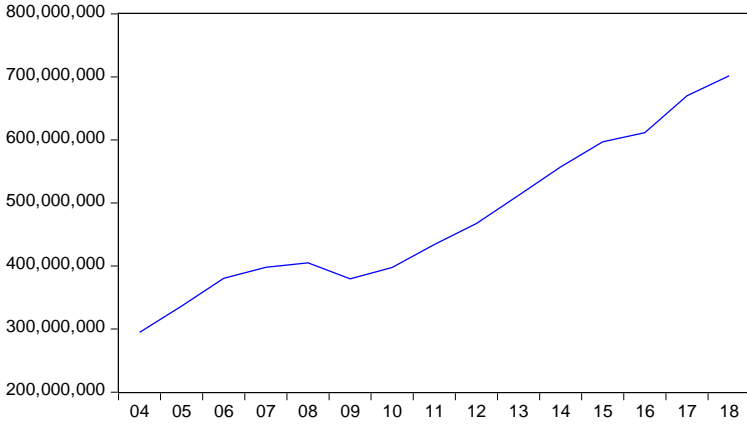
Öte yandan, gelişmiş ülkelerden farklı olarak az gelişmiş ülkelerde tasarrufların yetersizliği, yatırımları ve gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH)'yı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bakımdan, tasarrufları belirleyen faktörlerin tespit edilmesi ülke ekonomisi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, söz konusu faktörlerin ve tasarruf davranışı açısından verilen tepkilerin tahmin edilmesi, uygulanacak iktisat politikalarının başarası açısından önemli hale gelmektedir.

Bu çalışmada ülke örneği olarak incelenen Türkiye'de, yurtiçi tasarruf davranışının potansiyel belirleyicileri ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Buna göre, Barış (2016), Türkiye'de makro ve mikro düzeyde tasarrufları belirleyen potansiyel faktörleri değerlendirmiştir. Bu çerçevede tasarrufları makro düzeyde belirleyen faktörler olarak, gelir, ekonomik büyüme, enflasyon, reel faiz haddi, kamu tasarruf oranı, özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı, finansal gelişmişlik, bağımlılık oranı, cari açık, dış ticaret haddi, kadınların işgücüne katılım oranı olarak görmüştür. Barış (2016) ayrıca, gelir, yaş ve eğitim düzeyi, hanehalkı büyüklüğü, sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olma, işteki istihdam durumu, kır ya da kentte yaşama, ev-araba sahibi olma durumu gibi faktörlerin de yurtiçi tasarrufları mikro düzeyde belirlediğini ortaya koymuştur.

Tekin (2017), Doğu Asya ülkelerinde ve Türkiye'de yurtiçi tasarrufların belirleyicilerini analitik bir çerçevede değerlendirmiştir. Tekin (2017), yurtiçi tasarrufları belirleyen faktörler olarak; gelir, büyüme ve demografik değişkenler, enflasyon oranı, reel faiz oranı, ticaret hadleri, finansal gelişmişlik düzeyi, kamu tasarruf düzeyi, sosyal güvenlik sistemi gibi faktörleri analitik bir çerçevede yurtiçi tasarrufların belirleyicileri olarak tespit etmiştir.

Öte yandan, Kasım 2000, Şubat 2001 finansal krizleri sonrasında istikrar arayışları ile başlayan, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'na para politikalarında araç bağımsızlığının sağlanması ile devam eden ve bankacılık sektörünün işleyişine yönelik yapısal ve kurumsal reformlar sonrası süreçte Türkiye'de, 2004-2018 döneminde yurtiçi özel tasarruf eğilimi Şekil 1'de gösterilmiştir. Şekil 1'de görüldüğü üzere, Türkiye'de yurtiçi özel tasarruflar 2004-2018 döneminde genel olarak artış yönünde eğilim göstermiştir.

Şekil 1. Türkiye'de Yurtiçi Özel Tasarruf Eğilimi (2004-2018)

Şekil 1'e göre ayrıca, Türkiye'de yurtiçi özel tasarruflar, 2007-2009 döneminde belirgin bir kırılma ve azalış göstermiş olsa da genel olarak 2009 yılı sonrasında artış trendi içine girdiği görülmüştür.

Bu çalışmada, Türkiye'de yaşanan finansal krizler sonrası ve resmi enflasyon hedeflemesi rejiminin başlangıcından itiba-

ren günümüze kadar olan dönemdeki, yurtiçi özel tasarruf davranışını belirleyen makroekonomik faktörler ekonometrik uygulamalı olarak ve 2004-2018 dönemi incelenmiştir. Bu bakımdan bu çalışmanın hem yöntem hem incelenen ülke ve periyot açısından olmak üzere literatüre farklı yönlerden katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye'de tasarruf davranışının, makroekonomik belirleyicilerinin incelendiği bu çalışmada ilk olarak, tasarruf davranışının kuramsal boyutları incelenmiştir. İkinci kısımda, tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicileri üzerine yapılan literatürdeki çalışmalar incelenmiştir. Literatür incelemesi sonrasında çalışmada, Türkiye'de yurtiçi özel tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicileri üzerine ekonometrik uygulama yapılmıştır. Son olarak, çalışmada elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

1. Kuramsal Tartışmalar

Tasarruf davranışının kuramsal temelleri, Klasik İktisadi Düşünce ile başlamıştır. Klasiklere göre, gelir elde eden insanlar gelirlerinin tamamını tüketim malı satın almak için harcamazlar, gelirlerinin bir kısmını biriktirmeyi tercih ederler. Bu da, toplam gelirin bir kısmını toplam harcama akışından tasarruf olarak sızdığını ifade etmektedir. Tasarruf edilen gelirin bir kısmı, yatırım harcaması şeklinde toplam harcama akışına yönlendirildiğinde, toplam gelir ve çıktı, tam istihdam düzeyinin altına düşecektir. Klasik iktisatçılara göre tasarruf, faize karşı duyarlıdır; faiz oranındaki bir değişiklik, tasarruf düzeyinde de artış veya azalışa neden olur (Adelakun, 2015: 5-6). Klasik kuramda, tasarruf düzeyini faiz oranı belirlemektedir. Buna göre, faiz oranı arttığında tasarruflar artmakta, faiz oranı düştüğünde de tasarruflar düşmektedir. Bu bağlamda klasiklere göre tasarruf, faiz oranının artan bir fonksiyonu olmaktadır.

Tasarruf davranışının kuramsal yönü üzerinde farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan ilk olarak ve kendinden sonraki kuramsal yaklaşımları etkileyen Ramsey (1928)'dir. Ramsey (1928), bir toplumun gelirinin ne kadarını

tasarruf etmesi gerektiğini yanıt aramıştır. Bu bağlamda, bir ülkenin bireysel yaşam süresince faydanın maksimizasyonu için en uygun tasarruf geçişini bulabildiğini ifade etmektedir.

Öte yandan Keynes (1933), tasarruf davranışının kuramsal yönünü “mutlak gelir hipotezi” yaklaşımı çerçevesinde açıklamıştır. Mutlak gelir hipotezi yaklaşımına göre kişiler, gelirinin bir kısmını tüketirken diğer kısmını ise tasarruf etmektedir (Wan, 2011: 11-12).

Keynes (1936), mutlak gelir hipotezi ile birlikte gelir düzeyinin tasarruflar üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu ifade etmiştir. Bu bağlamda, tasarrufların harcanabilir gelir ile doğrudan bağlantılı olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre standart Keynesyen kısa dönem tasarruf fonksiyonu denklem (1)'de verilmiştir.

$$S = \alpha + \beta Y^d \quad (1)$$

Denklem (1)'de verilen S; tasarrufları, Y^d ; cari harcanabilir geliri, α katsayısı; sabit terimi ($\alpha < 0$) ve β katsayısı; marjinal tasarruf yoğunluğunu ($0 < \beta < 1$) ifade etmektedir. Düşük gelir düzeyinde iken tasarruflar negatif olacağı için, sabit katsayı α 'nın işaretinin negatif olduğu kabul edilmektedir. Hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çalışmalar, Keynes mutlak gelir hipotezine zayıf bir destek sağlamaktadır. Kısa vadeli tasarruf davranışının Keynesyen modeli desteklediği fakat, uzun vadede desteklemediği iddia edilmektedir (Shrestha, 2010: 19). Bu kapsamda, uzun dönemde, Keynes'in tasarruf davranışı kuramı geçerliliğini yitirdiği belirtilmektedir.

Tasarruf davranışı üzerine diğer bir model, Modigliani-Brumberg yaşam döngüsü tasarruf modelidir. Modigliani-Brumberg modelinin temelinde, bireyler sınırlı bir hayat boyunca tüketimlerini azaltmaya çalışacaklardır. Emek gelirleri ve hanehalkı büyüklükleri, zaman içinde değiştiği için tasarruf oranları da değişecektir. Bu durumun, toplam tasarruf davranışı üzerinde önemli bir etkisi olacaktır. Ekonomi, nüfus açısından istikrarlı bir durumda ise ve gelir artışı yok ise, yaşam

döngüsü modeline göre, toplam tasarruf oranı da sıfır olacaktır. Bunu nedeni olarak, çalışanların biriktirdiği toplam tasarruflar, yaşlı ve emekli kişilerin dezavantajlarını tam olarak telafi edebilmektedir. Daha karmaşık durumdaki ekonomilerde, toplam tasarruf artık sıfır olmayacak, nüfus ve gelir artış oranlarının artan bir fonksiyonu olacaktır. Gelir artışı pozitif olduğunda, toplam tasarruf oranı da pozitif olacaktır (Coleman, 2006:2). Bu bağlamda, nüfus ve gelir düzeyi arttıkça toplam tasarruf düzeyi de artmaktadır.

Nisbi gelir hipotezi, ABD'de tasarruf davranışını açıklamak için Duesenberry (1949) tarafından önerilmiştir (Brown vd., 2015: 2). Duesenberry (1949)'nin nisbi gelir hipotezine göre, bireysel tasarruflar nisbi gelir ile birlikte artarken, toplam tasarruflar gelir dağılımından bağımsızdır (Alvarez-Cuadrado ve Long, 2009: 2). Duesenberry (1949)'nin Nisbi Gelir Hipotezine göre, mevcut tüketim düzeyinde bireylerin sağladığı faydaların temel olarak mutlak gelir düzeyinden ziyade toplumdaki durumdan kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, gelir dağılımının bireysel tasarruf oranı üzerinde önemli bir etkisi vardır ve Duesenberry (1949)'nin nisbi gelir hipotezinden iki temel sonuca ulaşılabilir. Bu sonuçlardan birincisi, toplam tasarruf ve gelir birbirine bağlıdır. İkinci sonuç ise, toplam tasarruf bireysel statü düzeyine ve ekonomideki gelir dağılımına bağlı bulunmaktadır (Ahmad, 2015: 106). Dolayısıyla, bireylerin gelir düzeyleri arttığında ve statü açısından yükseldiğinde elde ettikleri tasarruf düzeyleri de artmaktadır.

Keynes (1936), mutlak harcanabilir geliri tasarrufun önemli bir belirleyicisi olarak görmüştür. İki Post-Keynes tasarruf teorisi olarak Friedman (1957)'in sürekli gelir hipotezinde kalıcı ve geçici gelirler arasında ayırım yapılmış ve tasarrufların hem kalıcı hem geçici gelirden ve mevcut zenginlik seviyesinden etkilendiğini göstermiştir. Modigliani'nin yaşam döngüsü gelir hipotezine göre, tasarrufların temel nedeni emeklilikten sonraki dönemde masrafları karşılamak ve servet elde etmektir. Bu nedenle hanehalklarının yaşı tasarruf davranışında önemli bir

rol oynamaktadır. Bu üç geleneksel teori, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tasarruf davranışı üzerine yapılan ve ampirik çalışmalarda yaygın olarak sınanmaktadır (Gedela, 2012: 109).

Wan (2011), tasarruf davranışını “köpüklü tasarruf yaklaşımı” ile açıklamıştır. Köpüklü tasarruf yaklaşımına göre, konut fiyatlarında köpüğün olduğu dönemlerde ABD ve Yunanistan gibi ülkelerde tasarruf düzeyleri düşük iken, Çin ve Japonya gibi ülkelerin yüksek tasarruf oranlarına sahip olduklarını ifade etmektedir. Spekülatif tasarruf motifine sahip hanehalkının, finansal piyasalardaki ve konut politikalarındaki çarpıklığa bağlı olarak eksik ya da aşırı tasarruf yapabileceği iddia edilmiştir (Çolak ve Öztürkler, 2012: 7). Dolayısıyla, tasarruf oranlarının finansal piyasaların işleyişi ile bağlantı içinde olduğu görülmüştür.

2. Literatüre Bakış

Bu kısımda, ağırlıklı olarak makroekonomik değişkenler ile yurtiçi özel tasarruf davranışı ilişkisini ekonometrik uygulamalı olarak inceleyen literatürdeki çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalardan Muradoğlu ve Taskın (1996), 1975-1989 döneminde endüstriyel ve gelişmekte olan ülkelerde hanehalkı tasarruf davranışındaki farklılıkları incelemiştir. En küçük kareler tahmin yönteminin kullanıldığı çalışmanın regresyon modeli için, hanehalkı tasarrufları, yurtiçi gelir, kişi başına düşen gelir bütüme oranı, reel faiz oranı, yabancı tasarruflar ve demografi değişkenleri belirlenmiştir. En küçük kareler yöntemi tahmin sonuçlarına göre, gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfus bağımlılık oranı, reel balanslar ve gelir düzeyi, tasarruf oranları üzerinde etkili olmaktadır.

Ozcan vd. (2003), Türkiye'de 1968-1994 döneminde özel tasarrufların belirleyicilerini, politika ve politika dışı değişkenler açısından incelemişlerdir. Çalışmada, Türkiye için belirlenen model en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışma bulguları, devlet tasarruflarının özel tasarrufları dışladığı, Ricardian Denkliği'nin kesin olarak geçerli olmadığını ve gelir düzeyinin özel tasarruf oranı üzerinde pozitif etkisinin

var olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Türkiye'de finansal derinlik ve kalkınma önlemleri ile birlikte daha yüksek bir özel tasarruf oranına sahip olma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Dirschmid ve Glatzer (2004), Avusturya ekonomisinde hanehalkı tasarruf oranının belirleyicilerini incelemişlerdir. Çalışmada, ekonometrik yöntem olarak hata düzeltme modeli yöntemi kullanılmış olup, 1960-2002 dönemi incelenmiştir. Çalışmada regresyon modelinin belirlenmesinde; hanehalkı tasarruf oranı, hanehalkı geliri büyüme oranı, reel faiz oranı, kamu SGK harcaması, enflasyon oranı ve bütçe dengesi değişkenleri tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular, gelir artışı sağlayan ve kişisel tasarrufları teşvik eden verimlilik artırıcı önlemler ile birlikte hanehalkı tasarruf oranının artabileceğini göstermiştir.

Niculescu-Aron ve Mihăescu (2012), onbeş Avrupa Birliği (AB) ülkesinde, hanehalkı tasarruflarının belirleyicilerini saptamak ve tasarrufları arttırmak için gerekli olan politikaları 1995-2010 dönemi için incelemiştir. Ekonometrik modelin belirlenmesinde; hanehalkı tasarrufları brüt oranı, sabit fiyatlarla GSYİH büyüme oranı, enflasyon oranının birinci farkı, kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı, uzun dönem faiz oranı, altmışbeş yaş nüfusun bağımlılık oranı, beklenen yaşam süresi değişkenleri kullanılmıştır. Panel veri analiz yöntemi sonuçları, gelişmişlik düzeyine göre üç farklı AB grubu ülkesinde farklılıklar göstermiştir. Buna göre, gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde enflasyon, tasarruf düzeyini etkilemektedir. Buna göre, söz konusu ülkelerde enflasyonun düşüşü tasarrufları teşvik ederek kaldıraç etkisi yapmaktadır. Orta ve doğu Avrupa ülkelerinde ise faiz oranı, tasarrufları pozitif yönde etkilemektedir. GSYİH büyüme oranı ise tasarruf düzeyini negatif yönde etkilemektedir.

Epaphra (2014), Tanzanya'da 1970-2010 döneminde, ulusal tasarrufların belirleyicilerini incelemiştir. Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik test yöntemlerinin uygulandığı çalışmanın ekonometrik modeli için; tasarruflar, nüfus artış hızı, tüketim, büyüme oranı, gelir düzeyi, mevduat faiz oranı ve

yaşam beklentisi değişkenleri belirlenmiştir. Çalışma sonuçları, harcanabilir gelirin, reel GSYİH büyümesinin, nüfus artışının ve yaşam beklentisinin Tanzanya'da ulusal tasarrufların belirleyicileri olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, enflasyonun ulusal tasarruflar üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Gatt (2014), Malta ekonomisinde 2000-2012 dönemi için, hanehalkı tasarruf davranışının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmanın ekonometrik uygulaması için, sıradan en küçük kareler, iki aşamalı en küçük kareler, kanonikal eşbütünleşme, tam modifiye edilmiş sıradan en küçük kareler (FMOLS), doğrusal olmayan en küçük kareler (NLS), iki aşamalı en küçük kareler (TSNLS) tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, Malta ekonomisinde tasarruf davranışını belirleyen en önemli faktörün reel mevduat oranı olduğunu göstermiştir.

Imoughele ve Ismaila (2014), Nijerya ekonomisinde 1981-2012 döneminde, özel tasarrufların belirleyicilerini incelemiştir. Johansen eşbütünleşme ve Parsimonious hata düzeltme yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada, ekonometrik modelin belirlenmesinde özel tasarruflar toplamı/GSYİH, bütçe açıkları/GSYİH, $m2/GSYİH$, reel faiz oranı, kişi başına yurtiçi sermaye, nüfus ve ticari dönem değişkenleri belirlenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, Nijerya ekonomisinde 1981-2012 döneminde, maliye politikasının özel tasarruflar üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Kolasa ve Liberda (2014), Polonya'da tasarrufların belirleyicilerini OECD ülkelerinden farklı olup olmadığı yönünden incelemiştir. Panel veri analiz yöntemi ve genelleştirilmiş momentler (GMM) tahmin yönteminin kullanıldığı çalışmanın regresyon modelinin belirlenmesinde; ticari koşullar, emek verimliliği artışı, kentleşme oranı, yaşlı nüfus bağımlılık oranı, işsizlik oranı, GSYİH oynaklığı, geniş tanımlı para arzı ($m2$), kişi başına gelir düzeyi, yurtiçi kredi hacmi, hanehalklarının net finansal serveti, kamu tasarrufu değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, Polonya'da, OECD ülkelerine göre özel ve

hane halkı tasarruflarının finansal derinleşme sürecinden daha yüksek düzeyde etkilendiğini ortaya koymuştur.

Ogbokor ve Samahiya (2014), Namibya'da tasarrufların belirleyicilerini 1991-2012 dönemi için incelemiştir. Çalışmanın ekonometrik uygulaması için, en küçük kareler tahmin yöntemi ve Johansen eşbütünlük test yöntemi kullanılmıştır. Regresyon modeli için; tasarruflar, enflasyon oranı, geniş tanımlı para arzı (M2), gayrisafi gelir ve mevduat faiz oranı değişkenleri belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları, Namibya'da sözkonusu dönemde, enflasyon ve gelir düzeyinin, tasarruflar üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermiş, nüfus artış hızının ise olumsuz bir etkiye sahip olduğuna işaret etmiştir.

Samantaraya ve Patra (2014), Hindistan'da, hanehalkı tasarruflarının belirleyicilerini gecikmesi dağıtılmış otoregresif (ARDL) model yöntemi ile incelemiştir. 1992-2013 döneminin incelendiği çalışmada gecikmesi dağıtılmış otoregresif (ARDL) modeli için; hanehalkı reel tasarrufları, reel GSYİH, servet, yaşlı nüfus bağımlılık oranı, reel faiz oranı, enflasyon oranı, brüt mali açığın GSYİH içindeki payı, kişisel gelir vergisinin GSYİH içindeki payı, tarım sektörü üretiminin GSYİH içindeki payı ve takas ticareti değişkenleri belirlenmiştir. ARDL yöntemi sonuçları, Hindistan'da, GSYİH'nin, bağımlılık oranının, faiz oranının ve enflasyonun hem uzun vadede hem kısa vadede hanehalkı tasarrufları üzerinde istatistiksel olarak önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Soharwardi vd. (2014), Pakistan'da hanehalkı tasarruflarının belirleyicilerini incelemiştir. En küçük kareler tahmininde temel alınan regresyon modeli için; tasarruflar, gelir düzeyi, aile büyüklüğü, gelir kaynakları, çocuk eğitim harcamaları, kırsal bölge ve bekâr nüfus değişkenleri belirlenmiştir. En küçük kareler tahmin sonuçlarına göre, Pakistan'da hanehalkı tasarruflarını gelir düzeyi, eğitim harcamaları, gelir kaynağı, arazi büyüklüğü, evli olmayan nüfus ve aile büyüklüğü faktörleri belirlemektedir.

Arıç (2015), APEC ülkelerinde yurtiçi tasarrufları belirleyen

faktörleri 2000-2013 dönemi için incelemiştir. Çalışma için Havuzlanmış En Küçük Kareler tahmin yöntemi kullanılmış olup, ekonometrik modelleme için, gayrisafi yurtiçi tasarruf/GSYİH, kişi başına GSYİH büyüme oranı, deflatör, $m2/GSYİH$, yaşlı nüfus bağımlılık oranı, kırsal nüfus/toplam nüfus, kent nüfusu/toplam nüfus ve yaşlı nüfus değişkenleri belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, APEC üyesi ülkelerde 2000-2013 döneminde gelir, yaşlı bağımlılık oranı, genç nüfus, kırsal nüfus ve kent nüfusu, tasarrufları pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Zhuk (2015), Ukrayna'da hanehalkı tasarruflarının makroekonomik belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada, ekonometrik yöntem olarak hata düzeltme modeli ve Engle-Granger eşbütünlük test yöntemleri kullanılmıştır. Ekonometrik modelin belirlenmesinde; gayrisafi yurtiçi tasarruflar, hanehalkları tüketimi ve milli gelir değişkenleri kullanılmıştır. Hanehalkı tüketim harcamaları ve milli gelir değişkenleri, hanehalkı tasarruflarının en önemli makroekonomik belirleyicisi olduğu tespit edilmiştir.

Ozioma vd. (2016), Nijerya ekonomisinde 1980-2015 döneminde yurtiçi özel tasarrufların belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada, eşbütünlük testi, hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik test yöntemleri kullanılmış olup, ekonometrik modelleme için, yurtiçi özel tasarruflar, hanehalkı tüketimi, nominal faiz oranı, yurtiçi özel sektör kredileri/GSYİH değişkenleri belirlenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, yurtiçi özel tasarruflar ile bağımsız değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Tunay (2017), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 1995-2015 döneminde, hanehalkı tasarruflarının makroekonomik belirleyicilerini incelemiştir. Dinamik panel veri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonuçları, hanehalkı tasarruflarını uzun vadeli faiz oranları ve halkın net servetinin belirlediğini göstermiş, çıktı açığı ve işsizlik açığının tasarrufları negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Abasimi ve Martin (2018), Batı Afrika ülkelerinde 1997-2016 döneminde, ulusal tasarrufların belirleyicilerini incelemişlerdir. CUSUM testi ve ARDL sınır testi yöntemlerinin kullanıldığı çalışmanın regresyon modeli için; yurtiçi brüt tasarruflar, yaşlı nüfus bağımlılık oranı, geniş tanımlı para arzı, reel faiz oranı, kişi başına düşen milli gelir, gayrisafi yurtiçi gelir değişkenleri belirlenmiştir. CUSUM test ve ARDL sınır testi sonuçlarına göre, Batı Afrika ekonomilerinde uzun dönemde GSYİH, kişi başına düşen gelir düzeyi ve reel faiz oranı, yurtiçi tasarruflar üzerinde etkili bulunmuştur.

3. Veri Seti, Model ve Ekonometrik Yöntem

Çalışmanın bu kısmında, çalışmada kullanılacak veri seti hakkında ve belirlenen model ile ilgili bilgiler verilmekle birlikte, çalışmada uygulaması yapılan ekonometrik yöntemler hakkında ayrıca açıklamalar yapılmıştır. Türkiye'de 2004-2018 dönemi için yurtiçi özel tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicilerinin incelendiği bu çalışmanın ekonometrik uygulaması için belirlenen değişkenler ve bu değişkenlere ait veri seti ile ilgili bilgiler tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Veri Seti Bilgileri

Değişken	Dönem	Açıklama
YOT	2004:I-2018:IV	Yurtiçi Özel Tasarruflar
RFO	2004:I-2018:IV	Reel Faiz Oranı
ENF	2004:I-2018:IV	Enflasyon Oranı
OTH	2004:I-2018:IV	Özel Tüketim Harcamaları
RGSYİH	2004:I-2018:IV	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
REDK	2004:I-2018:IV	Reel Efektif Döviz Kuru

Çalışmanın, ekonometrik uygulaması için kullanılan veri seti üçer aylık frekansta olup, 2004-2018 dönemini kapsamaktadır. Söz konusu veriler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nin resmi internet sitesindeki Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) bölümünden temin edilmiştir. Çalışmada öncelikle, Tablo 1'de verilen ve ekonometrik uygulamada kullanılan

çak değişkenlere ait serilerin logaritmik dönüşümleri gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye için regresyon modelinin belirlenmesinde, çalışmanın literatür kısmında da incelenen Zhuk (2015)'in Ukrayna için belirlediği modelleme ile, Ozioma vd. (2016)'nin Nijerya için belirlediği modellemeyen hareket edilerek Türkiye için yeni bir regresyon modeli belirlenmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye için ekonometrik yöntemler kullanılarak tahmin edilecek regresyon modeli denklem (2)'de belirlenmiştir.

$$LYOT_t = \alpha_0 + \alpha_1 RFO_t + \alpha_2 ENF_t + \alpha_3 LOTH_t + \alpha_4 LRGSYIH_t + \alpha_5 LREDK_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

Denklem (2)'de verilen LYOT değişkeni, logaritmik dönüşümü yapılmış yurtiçi özel tasarrufları, ENF değişkeni, enflasyon oranını, LOTH değişkeni, logaritmik dönüşümü yapılmış özel tüketim harcamalarını göstermektedir. LRGSYIH değişkeni, logaritmik dönüşümü yapılmış reel GSYİH ve LREDK değişkeni de logaritmik dönüşümü yapılmış reel efektif döviz kurlarını belirtmektedir. α_0 ise, sabit katsayıyı gösterir, α_1 , α_2 , α_3 , α_4 ve α_5 katsayıları ise modelin eğim katsayılarını göstermektedir.

Zaman serisi analizlerinde, çalışmada kullanılacak serilerin kendi ortalamaları etrafında dağılımlarını görebilmek için birim kök testlerinin uygulanması ve serilerin durağan olması gerekmektedir. Bu çalışmada kullanılan değişkenlere ait serilerin birim kök analizi için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi uygulanmıştır.

Zaman serisi analizlerinde, birinci mertebeden durağan olan serilerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediğini belirlemek için eşbütünleşme testi uygulanmaktadır. Bu çalışmada, seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığının tespit edilmesinde Johansen (1988) eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Eşbütünleşme testlerinde, " H_0 : Seriler eşbütünleşik değildir" yokluk hipotezi ile birlikte, " H_1 : Seriler eşbütünleşiktir" alternatif hipotezi sınanmaktadır. Bu çerçevede, yaygın olarak

kullanılan eşbütünleşme testlerinden biri de Johansen (1988) eşbütünleşme testidir. Johansen (1988) eşbütünleşme testinde, eşbütünleşik vektör sayısının varlığı, maksimum özdeğer istatistik değeri ile iz istatistik değerinin anlamlı olmasına bağlıdır. %1 ve %5 anlamlılık düzeylerine göre, maksimum özdeğer istatistik ile iz istatistik değerleri eşanlı olarak anlamlı sonuçlanır ise, buna karşılık gelen vektör sayısı kadar eşbütünleşik ilişkinin varlığından bahsedilebilir.

Öte yandan çalışmada, Johansen (1988) eşbütünleşme testinin ardından denklem (2)'de Türkiye için belirlenen regresyon denklemini katsayıları, FMOLS yöntemi ile tahmin edilmiştir. En küçük kareler yöntemi, regresyon modellerindeki iktisadi ilişkilerin katsayılarının gerçeğe en yakın bir biçimde tahmin edilmesinde yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biridir.

En küçük kareler regresyonunda, tahmin edilen regresyon denklemini örneklemin veri noktaları ile denklem tarafından öngörülen değerler arasındaki kare uzaklıkların toplamını en düşük düzeye indiren denklem belirlenerek hesaplanır. En küçük kareler regresyonu, bazı varsayımlara dayanır. Bu varsayımlar, regresyon katsayılarının doğrusal olduğu, tüm tahminciler ile artıklar arasında ilişkinin olmaması, artıkların birbirleri arasında ilişkinin olmadığı, artıkların varyansının sabit olduğu, çoklu doğrusallık olmaması ve artıkların normal dağılımlı olması olarak ifade edilmektedir (Farahani vd., 2010: 1460).

FMOLS yönteminin ardından çalışmada, Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Granger nedensellik testi, iki değişken arasındaki neden-sonuç ilişkisini tespit etmeyi sağlayan ekonometrik bir yöntemdir. Buna göre, her iki değişkenin birbirinin nedeni olup olmadığı Ki-kare test sonucuna bağlı bulunmaktadır. Belirli bir anlamlılık düzeyine göre, Ki-kare test istatistik değerinin anlamlı olması durumunda söz konusu iki değişkenden birinin diğer değişkenin Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşmakta ve "A değişkeni, B değişkeninin Granger nedeni değildir" yokluk hipotezi reddedilmektedir. Granger nedensellik testi sonucunda, iki değişken arasında tek yönlü bir

nedensellik ilişkisi var olabileceği gibi çift yönlü bir nedensellik ilişkisi de var olabilir.

4. Ekonometrik Uygulama Sonuçları

Çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlık analizi için veya birim kökün var olup olmadığının tespiti için, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Test yöntemi kullanılmıştır. Birim kök test (durağanlık) analizinde, "seri durağan değildir, birim kök içermektedir" biçiminde yokluk hipotezi (H_0) sınamaktadır. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Test yönteminin uygulanmasında ve gecikme değerinin tespit edilmesinde Schwarz bilgi kriteri kullanılmıştır. Gecikme uzunluğu değerleri Schwarz bilgi kriterine göre belirlenerek sabitli ve sabitli-trendli olarak yapılan ADF birim kök test sonuçları tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Düzyey		Birinci Fark		Sonuç
	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitli	Sabitli Trendli	
LYOT	-0.296(4)	-2.178(4)	-3.651**(3)	-3.598*(3)	I(1)
RFO	-2.660(0)	-2.572(0)	-7.597**(0)	-7.745**(0)	I(1)
ENF	2.842(4)	2.881(4)	-6.128**(3)	-6.847**(3)	I(1)
LOTH	0.269(6)	-2.240(6)	-4.099**(5)	-4.063**(5)	I(1)
LRGSYİH	-0.746(4)	-2.923(4)	-19.871**(2)	-19.674**(2)	I(1)
LREDK	-1.286(0)	-2.500(0)	-8.061**(0)	-8.336**(0)	I(1)

*(**): %5(%1) Anlamlılık düzeyine göre yokluk hipotezinin (H_0) reddedildiğini gösterir.

Not: Parantez içindeki değerler gecikme değerlerini gösterir.

Tablo 2'de verilen ADF birim kök test sonuçlarına göre, tüm serilerin düzey değerlerine göre sabitli ve sabitli-trendli olarak durağan olmadıkları ve birim kök içerdikleri tespit edilmiştir. Tüm serilerin birinci farkları alınarak yeniden yapılan ADF birim kök test sonuçlarına göre, %1 ve %5 anlamlılık dü-

zeylerine göre, tüm seriler durağan hale gelmiş olup, birim kök içermemekte ve her bir seri kendi ortalaması etrafında dağılmaktadır.

Birim kök testleri yapılan serilerin, uzun dönemde ilişki olup olmadıklarını tespit etmek için, Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Johansen eşbütünleşme test sonuçları tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları

Hipotez		İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Maksimum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer
Yokluk	Alternatif				
r=0	r≤1	151.989**	117.708	56.315**	44.497
r=1	r≤2	95.674*	88.804	42.374*	38.331
r=2	r≤3	53.300	63.87	25.782	32.118
r=3	r≤4	27.519	42.915	14.760	25.823

*(**): %5(%1) Anlamlılık düzeyine göre anlamlı olduğunu gösterir.

Tablo 3'te verilen Johansen eşbütünleşme test sonuçlarına göre, iz istatistik ve maksimum özdeğer istatistik değerlerinin %5 ve %1 anlamlılık düzeylerine göre anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Buna göre, en fazla eşbütünleşik iki vektörün bulunduğu tespit edilmiş, serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri ve ilişkili oldukları tespit edilmiştir.

Eşbütünleşme testi yapılan seriler daha sonra denklem (2)'de belirlenen regresyon modeli esas alınarak FMOLS yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Elde edilen tahmin sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Tam Modifiye Edilmiş En Küçük Kareler Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: DLYOT				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistik	Olasılık
DLRGSYİH	2.4381	0.0660	36.9240**	0.0000
DLREDK	-0.0059	0.0286	-0.2051	0.8383
DLOTH	-1.3621	0.0922	-14.7695**	0.0000

DENF	0.0083	0.0013	6.3412**	0.0000
DRFO	0.0035	0.0015	2.2584*	0.0281
C	0.0258	0.0028	9.3481**	0.0000
R-kare	0.9790	Ortalama bağımlı var		0.0180
Düzeltilmiş R-kare	0.9770	S. D. bağımlı var		0.1613
Regresyonun S.H.	0.0244	Artık Kareler Toplamı		0.0311
Uzun dönem varyans	0.0002			

*(**): %5(%1) Anlamlılık düzeyine göre anlamlı olduğunu gösterir.

Tablo 4'te verilen FMOLS tahmin sonuçlarına göre, DLRGSYİH, DLOTH ve DENF bağımsız değişkenlerinin tahmin edilen katsayılarına ait test istatistik değerleri %1 ve %5 anlamlılık düzeylerine göre anlamlı sonuçlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca elde edilen R-kare değerine göre, DLYOT bağımsız değişkenindeki değişimin %98'i, bağımsız değişkenler tarafından açıklanabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4'te verilen sonuçlar, Türkiye'de yurtiçi özel tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicileri olarak reel GSYİH, özel tüketim harcamaları ve enflasyon oranı olduğu tespit edilmiştir. Reel GSYİH ve enflasyon oranı değişkenine ait tahmin edilen katsayıların işaretlerinin pozitif olması, bu iki değişkenin yurtiçi özel tasarruf davranışını pozitif yönde etkilediğini ifade etmektedir. Ayrıca, DLOTH değişkeninin tahmin edilen katsayısının işaretinin negatif ve anlamlı olması özel tüketim harcamalarının yurtiçi özel tasarruf davranışını negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada, tahmin yöntemi olarak kullanılan FMOLS tahmin yöntemi uygulamasının ardından vektör hata düzeltme modeli (VECM) Granger Nedensellik test yöntemi uygulanmıştır. VECM Granger Nedensellik/Blok Dışsallık Wald Test Sonuçları tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. VECM Granger Nedensellik/Blok Dışsallık Wald Test Sonuçları

Bağımlı Değişken: DLYOT			
Bağımsız Değişken	χ^2	df	Olasılık
DLRGSYIH	35.4827*	1	0.0000
DLREDK	1.1736	1	0.2787
DLOTH	41.6251*	1	0.0000
DENF	7.1887*	1	0.0073
DRFO	1.8722	1	0.1712

*: %1 Anlamlılık düzeyine göre anlamlı olduğunu gösterir.

Tablo 5'te verilen VECM Granger Nedensellik/Blok Dışsallık Wald Test Sonuçlarına göre, DLRGSYIH, DLOTH ve DENF değişkenlerinin ki-kare test istatistik değerleri, %1 anlamlılık düzeyine göre anlamlı sonuçlanmıştır.

VECM Granger Nedensellik/Blok Dışsallık Wald Test Sonuçlarına göre, GSYİH, özel tüketim harcamaları ve enflasyon oranı değişkenlerinden yurtiçi özel tasarruf değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir.

Ekonometrik sonuçlar genel bir çerçevede değerlendirildiğinde, Johansen eşbütünleşme test sonuçları, yurtiçi özel tasarruflar ile reel GSYİH'nın, reel efektif döviz kurunun, özel tüketim harcamalarının, enflasyon oranının ve reel faiz oranının uzun dönemde ilişkili olduğunu göstermiştir. FMOLS tahmin sonuçları, reel GSYİH, özel tüketim harcamaları, enflasyon oranı ve reel faiz oranının yurtiçi özel tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicileri olduğuna işaret etmiştir. VECM Granger Nedensellik/Blok Dışsallık Wald Test Sonuçları ise FMOLS tahmin sonuçlarından farklı olarak yurtiçi özel tasarruf davranışının nedeni olarak GSYİH, özel tüketim harcamaları ve enflasyon oranı değişkenlerini göstermiştir.

Sonuç

Tasarruf davranışını belirleyen faktörlerin tahmin edilmesi, ekonominin karar vericileri açısından önem arz etmektedir. Birtakım makroekonomik değişkenler karşısında, tasarruf dav-

ranışının vereceği muhtemel tepkilerin önceden kestirilebilmesi, uygulanan iktisat politikalarının başarı düzeyini etkilemektedir.

Öte yandan, az gelişmiş ülkelerde yurtiçi tasarruf düzeyinin yetersiz oluşu, yatırımların dış alem tasarruflarından karşılanmasını zorunlu hale getirmektedir. Yatırımların finansmanının dış alemden sağlanan tasarruflar yolu ile gerçekleştirilmiş olması, söz konusu ülkeleri dış alemin tasarruflarına bağımlı hale getirmiştir. Az gelişmiş ülkelerin bu şekilde dış alem tasarruflarına bağımlı hale gelmesi, yatırım maliyetlerini arttırmakta ve birtakım riskleri de beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de 2004-2018 döneminde, yurtiçi tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicilerinin incelendiği bu çalışmanın bulguları, reel GSYİH, özel tüketim harcamaları, enflasyon oranı ve reel faiz oranının yurtiçi özel tasarruf davranışının makroekonomik belirleyicileri olduğuna işaret etmiştir. Buna göre, Türkiye'de reel GSYİH, enflasyon oranı ve reel faiz oranı, yurtiçi özel tasarruf davranışını pozitif yönde etkiler iken, özel tüketim harcamaları ise negatif yönde etkilemektedir.

Tasarruf davranışının kuramsal boyutu üzerinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu kapsamda Klasik iktisatçılara göre tasarruflar, faize karşı duyarlı olup; faiz oranlarının değişmesi karşısında, tasarruf düzeyi de değişmektedir. Bu çerçevede, Klasik iktisadi düşüncede tasarrufları faiz oranları belirler iken, Keynesyen iktisatta tasarrufları gelir düzeyi belirlemektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular; Klasik iktisadi düşünce ile Keynesyen iktisadi düşüncenin tasarruf davranışı üzerine yaklaşımlarını desteklemektedir.

Bu çalışmadaki bulgular, çalışmanın giriş ve literatür kısmında incelenen bazı çalışmalar ile benzerlikler göstermekle birlikte buna karşılık bazı çalışmalar ile farklılıklar göstermektedir. Söz konusu farklılıkların nedenleri olarak; para politikalarında geçmiş dönemlere göre önemli gelişmelerin yaşanması, bazı çalışmalarda ekonometrik model için makro iktisadi değişkenler ile birlikte makro iktisat dışı değişkenlerin de belir-

lenmiş olunması, politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında ülkelere özgü koşullar ifade edilebilir. Buna göre elde edilen sonuçlar, Barış (2016)'ın, Türkiye'de mikro ve makro düzeyde tasarrufları belirleyen potansiyel faktörleri incelediği çalışmasındaki sonuçlar ile, Tekin (2017)'in Doğu Asya ülkelerinde ve Türkiye'de tasarrufların belirleyicilerini analitik açıdan incelediği çalışmasındaki sonuçlar ile benzerlikler göstermektedir.

Bu çalışmadaki bulgulara göre, Türkiye'de reel GSYİH'nın, enflasyon oranının ve reel faiz oranının yurtiçi tasarruf davranışları üzerinde belirleyici bir rol oynaması, TCMB'nin bundan sonraki süreçte, uygulayacağı para politikalarının sonuçlarının öngörülebilmesi ve başarısı açısından önem arz etmektedir. Elde edilen sonuçlar ayrıca, TCMB'nin para politikası uygulamalarında kullanacağı politika araçlarının belirlenmesinde ve uygulanmasında etkili olacaktır.

Öte yandan, etkin ve verimli işleyen bir finansal kesimin varlığı tasarruf davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 finansal krizleri sonrasında Türkiye'de, finansal sektör ile ilgili önemli karar alınmıştır. Bu bağlamda, bankacılık kesimi faaliyetlerinin sağlıklı ve verimli bir çerçevede yürütülebilmesi için, bankacılık kesiminin denetimini sağlamak amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Bunun yanı sıra, bankacılık kesiminde ve özel finans kurumlarındaki tüm mevduatlar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) garantisine alınmıştır. Şüphesiz, finansal sektörde meydana gelen bu gelişmeler de bireylerin tasarruf davranışları üzerinde etkili olacaktır.

Kaynaklar

Abasimi, I., ve Martin, A. Y. A., (2018). Determinants of National Saving in Four West African Countries. *International Journal of Economics and Finance*, 10(5), 67-74.

Adelakun, O. J. (2015). An investigation of the determinants of savings and investment in Nigeria", *International Economics and Business*,

1(2), 1-16.

- Ahmad, F., (2015). Determinants of savings behavior in Pakistan: Long run - Short run association and causality. *Timisoara Journal of Economics and Business*, 8(1), 103-136.
- Alvarez-Cuadrado, F., ve Long, N. V. (2009). The Relative Income Hypothesis. *Journal of Economic Dynamics & Control*, 35, 1489-1501.
- Arıç, K. H. (2015). Determinants of Savings in the APEC Countries. *Theoretical and Applied Economics*, 2(603), 113-122.
- Barış, S. (2016). Yurtiçi Tasarrufları Belirleyen Faktörler ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme (1990-2016). *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 4(2), 39-57.
- Brown, S., Gray, D., ve Roberts, J. (2015) The relative income hypothesis: A comparison of methods. *Economics Letters*, 130, 47-50.
- Coleman, A. (2006). The life-cycle model, savings and growth. *Reserve Bank of New Zealand*, <https://www.rbnz.govt.nz//media/reservebank/files/publications/seminars%20and%20workshops/14nov06/2895718.pdf>, (19.12.2018).
- Çolak, Ö. F., ve Öztürkler, H. (2012). Tasarrufun belirleyicileri: Küresel tasarruf eğiliminde değişim ve Türkiye’de hanehalkı tasarruf eğiliminin analizi. *Bankacılar Dergisi*, 82, 3-44.
- Dirschmid, W., ve Glatzer, E. (2004). Determinants of the Household Saving Rate in Austria. *Monetary Policy & the Economy*, Q1/O4, 25-38.
- Duesenberry, J. S. (1949). Income, saving, and the theory of consumer behaviour, *Cambridge: Harvard University Press*.
- Epaphra, M. (2014). Empirical investigation of the determinants of Tanzania’s national savings. *International Journal of Economics & Management Sciences*, 1(4), 1-9.
- Farahani, H. A., Rahiminezhad, A., Same, L., ve Immanezhad, K. (2010). A comparison of partial least squares (PLS) and ordinary least squares (OLS) regressions in predicting of couples mental health based on their communicational patterns. *Procedia Social*

- and Behavioral Sciences*, 5 (2010), 1459-1463.
- Friedman, M. (1957). *A Theory of the Consumption Function*, Princeton: Princeton University Press.
- Gatt, W. (2014). The determinants of household saving behaviour in Malta", *MPRA Paper No. 57707*, https://mpra.ub.unimuenchen.de/57707/1/MPRA_paper_57707.pdf, (15.12.2018).
- Gedela, S. P. R. (2012). Determinants of Saving Behaviour in Rural and Tribal Households (An Empirical Analysis of Visakhapatnam District). *International Journal of Research in Social Sciences*, 2(3), 108-128.
- Imoughele, L. E., ve Ismaila, M. (2014). An Econometric analysis of the determinants of private domestic savings in Nigeria (1981 -2012). *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(4), 12-21.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, (12), 231-254.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*, London: Macmillan.
- Kolasa, A., ve Liberda, B. (2014). Determinants of saving in Poland: Are they different than in other OECD countries?. *Working Papers No. 13/2014*, (130), [http://www.wne.uw.edu.pl/inf/wyd/WP/WNE_WP130 .pdf](http://www.wne.uw.edu.pl/inf/wyd/WP/WNE_WP130.pdf) , (15.12.2018).
- Muradoglu, G., ve Taskın, F. (1996). Differences in households savings behavior: evidence from industrial and developing countries. *The Developing Economies*, 34(2), 138-153.
- Niculescu-Aron, I., ve Mihăescu, C. (2012). Determinants of household savings in EU: What policies for increasing savings?. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 58 (2012), 83-492.
- Ogbokor, C. A., ve Samahiya, O. M. (2014). A time series analysis of the determinants of savings in Namibia. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(8), 52-63.
- Ozcan, K. M., Gunay, A., ve Ertac, S. (2003). Determinants of private

- savings behaviour in Turkey. *Applied Economics*, 35, 1405-1416.
- Ozioma E. F., Idenyi, O. S., Chinyere, U. C., ve Eze, A. O. (2016). The determinants of domestic private savings in Nigeria. *British Journal of Economics, Management & Trade*, 15(2), 1-16.
- Samantaraya, A., ve Patra, S. K. (2014). Determinants of household savings in India: An empirical analysis using ARDL approach. *Hindawi Publishing Corporation Economics Research International*, s.1-8.
- Shrestha, R. P. (2010). Private savings behavior in Nepal: Long-term determinants and short-run dynamics. *Economic Review, Occasional Paper*, 16-31.
- Soharwardi, M. A., Khan, A. S., ve Sherani, M. K. (2014). Determinants of household savings: A case study of Yazman-Pakistan", *International Journal of Scientific & Engineering Research*, 12(5), 1624-1630.
- Tekin, İ. (2017). Doğu Asya ve Türkiye’de yurtiçi tasarrufların belirleyicileri: Karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 365-384.
- Tunay, K. B. (2017). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hane halkı tasarruflarının makro ekonomik belirleyicileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(633), 61-78.
- Wan, J. (2011). Saving thought, theory and evidence. *CAES Working Paper Series WP-2011-012*.
- Zhuk, M. (2015). Macroeconomic determinants of household savings in Ukraine. *Economics and Sociology*, 8(3), 41-54.